

Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей)»

26–27 квітня 1999 р. в Харкові Національною юридичною академією України ім. Ярослава Мудрого, Департаментом юстиції США, Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності Академії правових наук України та Харківським Центром вивчення організованої злочинності була проведена міжнародна науково-практична конференція «Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей)». В її роботі взяли участь близько 300 наукових та практичних працівників — провідні вчені Академії правових наук України, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, Національної академії внутрішніх справ України, відповідальні працівники Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, представники Спілки юристів, Кримінологічної асоціації, правоохоронних органів Харківської та Полтавської областей, радник з правових питань Посольства США в Україні **В. Сульжинський**, представники Департаменту юстиції США **Брюс Дж. Тейтелбом**, **Кристофер Д. М. Джонсон**, професор Американського університету **В. Бровкін**.

Конференція була відкрита вступним словом ректора Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, президента Академії правових наук України, академіка **В. Тація**, який звернув увагу присутніх на актуальність проблеми боротьби з організованою злочинністю, яка розглядається на теперішньому етапі як фактор, що загрожує національній безпеці України. Доповідач відмітив, що тема конференції обумовлена завданнями Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю на

1996–2000 роки. У зв'язку з цим була підкреслена необхідність пошуку нових шляхів боротьби з організованою злочинністю, внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

На конференції були оголошені привітання її учасникам та побажання плідної роботи від Голови Харківської обласної держадміністрації **О. Дьоміна**. Відмічалось, що в Харківській області криміногенна ситуація незагрожуюча, але на фоні зниження злочинності зростає кількість злочинних угруповань, які зухвало вчиняють тяжкі злочини. Розв'язання цих питань потребує спеціальних дій, для чого й зібралися фахівці та вчені України.

Радник з правових питань Посольства США в Україні **В. Сульжинський** зазначив, що конференція є важливим кроком у співробітництві США та України в сфері боротьби з міжнародною злочинністю. Хоча увага конференції й зосереджена на регіональному аспекті, проте тема є актуальною, бо регіональна злочинність переростає в міжнародну. В 1998 р. підписана угода про партнерство і співробітництво між США та Україною, реалізація цього акта можлива шляхом встановлення партнерських відносин, обміну досвідом боротьби з організованою злочинністю. Втішає те, що Україна перебуває на шляху створення нового законодавства, розробки методик розслідування фінансових злочинів, зокрема відмивання коштів, здобутих внаслідок незаконних дій.

Заступник Міністра юстиції України **О. Пасенюк** зауважив, що Міністерство юстиції постійно приділяє увагу питанням боротьби з організованою злочинністю. Відповідно до Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю розроблений план організаційних заходів щодо її реалізації, зокрема вносилися пропозиції відносно змін і доповнень до Закону України «Про боротьбу з корупцією», підготовлені Кодекс поведінки державного службовця та інші акти, наприклад, Указ Президента України «Про пенітенціарну систему», згідно з яким у 1999 р. ця система має вийти з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ України та підлягати відповідному відомству Міністерства юстиції України.

Заступник начальника Управління нагляду за додержанням законів спецпідрозділами з боротьби з організованою злочинністю Генеральної прокуратури України **М. Приступа** підкреслив, що правоохоронними органами нагромаджений певний досвід боротьби з організованою злочинністю. На жаль,

економічна ситуація в Україні сприяє існуванню організованої злочинності. Кримінальні угруповання беруть під контроль господарські та фінансові операції, що забезпечує їм економічну базу. Генеральною прокуратурою України на сьогодні розроблена методика аналізу фінансових документів, удосконалена система контролю за додержанням податкового законодавства.

Прокурор Харківської області **В. Кривобок** відмітив, що боротьба з організованою злочинністю ведеться прокуратурою в співробітництві з УМВС та УСБ України в Харківській області. Вивчаються справи даної категорії, які потім аналізуються на засіданнях координаційних оперативних нарад, вносяться акти прокурорського реагування. В порівнянні з 1997 р. в 1998 р. удвічі більше порушено дисциплінарних проваджень. У 1998 р. закінчено розслідування 34 кримінальних справ щодо організованих злочинних груп, якими вчинено 436 злочинів. Обговорення зазначених питань дає поштовх до розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів та їх впровадження в практику.

Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, проректор з наукової роботи НЮА України ім. Ярослава Мудрого **М. Панов** зупинився на з'ясуванні поняття організованої групи, оскільки українське законодавство не містить такого визначення. На його думку, об'єктивними ознаками організованої групи є стійкість, тобто кожен учасник — член організації, він дає на це згоду, між учасниками існують суб'єктивні зв'язки. Організована злочинна група характеризується високим рівнем організованості, тобто виділенням бойовиків, виконавців, осіб, що сприяють приховуванню злочинної діяльності. Все це має високий ступінь конспіративності та розподіл сфери функціонування, є показником підвищеної небезпеки для суспільства.

Професор Американського університету **В. Бровкін** підкреслив, що існування організованої злочинності є характерним для держав з перехідною економікою. Для цього існують історичні, політичні та економічні підстави. Зокрема, у керма економіки стоять, як правило, особи, що керували і раніше. Використовуються адміністративні методи управління, існує умовне володіння власністю, яке не співпадає з підходами до володіння власністю на Заході, що обумовлює намагання більшості підприємців переправити кошти за кордон. У країнах СНД існують кримінально-економічні співтовариства, що здійснюють подвійну бухгалтерію,

ухиляються від сплати податків. Частиною цієї системи є корупція. Щоб розірвати систему розкрадання держави, необхідно створити верховенство права для всіх, що захистить право на власність, на добру заробітну плату, допоможе досягти змін у відносинах людей, а саме — їх світогляду.

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу НЮА України ім. Ярослава Мудрого, віце-президент АПрН України Ю. **Грошевий** зупинився на питаннях ефективності слідства та судового розгляду. На його думку, вона залежить від рівня оперативно-розшукової діяльності, від її повноти та правильності. Кримінально-процесуальне законодавство написане сором'язливо щодо оперативно-розшукової діяльності, хоча для її використання існують новітні досягнення науки і техніки. В проекті нового КПК України постає низка проблем, зокрема про видачу злочинця, бо існують міжнародні конвенції, договори, але не розроблена процедура її реалізації; доручення проведення слідчих дій правоохоронним органам інших країн; використання оперативної інформації (прослуховування телефонних розмов); уведення правових норм щодо «безконтактного впізнання»; використання банківської таємниці, комп'ютерних систем.

Представник Департаменту юстиції США Брюс Дж. **Тейтелбом** поділився досвідом боротьби з організованою злочинністю, зупинився на прикладі розслідування злочинів кримінального синдикату «Коза ностра». Протягом багатьох років вчинялися злочини, що характеризувалися особливою жорстокістю. Організована злочинність тримається на залякуванні населення, створюючи страх виступати в судовому процесі як свідок. У 80-х роках був прийнятий закон Ріко, який дозволив підійти до розв'язання цієї проблеми: було дозволено використання сили правоохоронними органами без наявності провокації з боку злочинців. США мають досвід використання електронних засобів стеження. Однією із засад ефективної боротьби з організованою злочинністю є фінансові аспекти: на захист свідка США витрачають близько 500 тис. доларів на рік.

Представник Департаменту юстиції США Кристофер Д. М. **Джонсон** розповів про досвід боротьби з організованою злочинністю в Лос-Анджелесі. За період з 1970 по 1990 рр. в Лос-Анджелесі було розглянуто 20 кримінальних справ щодо злочинних угруповань. Починаючи з 1990 р. , внаслідок еміграції з країн

СНД, Азії, кількість злочинних угруповань зростає, тому щорічно в судах розглядається по 25–30 справ цієї категорії. В США опрацьована технологія розслідування таких злочинів у сфері страхової та банківської діяльності, медицини. Проводиться спостереження прихованою камерою, використовується пейджер-двійник, поширеними є справи з податкового шахрайства, незаконне використання рахунків за медичне обслуговування, підроблення чеків. В окрузі Лос-Анджелес проживає близько мільйона російськомовних громадян. Проблемою боротьби з організованою злочинністю емігрантів є те, що лише три співробітники ФБР володіють російською мовою.

Доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України **В. Коновалова** наголосила на тому, що на сьогодні поширилися вбивства на замовлення, які вчиняються організованими злочинними групами. Акцент доповіді був зроблений на криміналістичній характеристиці даного виду злочинів, зокрема на типовій слідовій картині, аналізі способів учинення злочинів. Вказано на необхідність створення банку даних щодо ознак цього виду злочинів, що сприяло б підвищенню ефективності розслідування.

Суддя Полтавського обласного суду **Л. Юренко** зупинилася на окремих проблемах захисту потерпілого і свідка, звернула увагу на недосконалість чинного законодавства щодо захисту особи за її власні кошти, вказала на те, що причиною відмови від попередніх свідчень свідків та потерпілих часто є не погрози, а підкуп.

Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України **І. Даньшин** охарактеризував фактори, що впливають на стан організованої злочинної діяльності, а саме: економічні, соціальні, організаційно-управлінські, загально-психологічні, правові.

Доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Луганського інституту внутрішніх справ МВС України **Б. Розовський** відмітив, що 60 % валового національного продукту знаходяться в тіньовій економіці. Декриміналізація господарської діяльності є шляхом запобігання злочинів у господарській діяльності.

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів НЮА України ім. Ярослава Мудрого **І. Марочкін** зазначив, що однією з основних проблем боротьби з організованою злочинністю є координація діяльності правоохоронних органів. Координація є доцільною на рівні

міст, областей, республік, в цілому СНД, співробітництва з іншими державами. Метою координації повинна бути розробка спільних заходів, спрямованих на подолання організованих злочинів. Формами координації є проведення нарад, обмін інформацією, семінари, конференції, необхідним є вдосконалення чинного законодавства. Так, в Італії за десять років було прийнято 26 цільових законів, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю.

Кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права та кримінального процесу Академії Служби безпеки України **О. Бантишев** звернув увагу присутніх на особливості кваліфікації поширеного виду злочину — контрабанди, що вчиняється організованими злочинними групами. Висловив пропозиції щодо вдосконалення Кримінального кодексу України.

Заступник прокурора Полтавської області **О. Загорецький** вказав, що проблеми боротьби з організованою злочинністю і корупцією є взаємопов'язаними. Корупція є однією з ознак організованої злочинності. Проаналізував аспекти повернення на додаткове розслідування справ про злочини, вчинені організованими злочинними групами.

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінології та виправно-трудового права НЮА України ім. Ярослава Мудрого **В. Голіна** зупинився на питаннях місця організованої злочинності в структурі загальної злочинності (на матеріалах Харківського регіону). За його даними, в 1998 р. в Харківській області виявлено 34 бандитських формування, які вчиняли злочини насильницької спрямованості.

Доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності АПрН України **В. Зеленецький** зауважив, що необхідно розробляти ідеологію попередження злочинності. Створення Національного бюро розслідування — етап до об'єднання зусиль правоохоронних органів, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю, під єдиною егідою. Доцільно забезпечити єдину правову регламентацію, об'єднати зусилля місцевих адміністрацій з їх знанням криміногенної ситуації в регіоні, громадських організацій, правоохоронних органів.

Кандидат економічних наук, аналітик Служби безпеки України в Харківській області **Д. Файєр** відмітив, що одним з пріоритетних напрямків діяльності спецпідрозділів є протидія ор-

ганізованим злочинним групам, що діють в економічній сфері. Кількість кримінальних справ, порушених за матеріалами Управління боротьби з організованою злочинністю в сфері економіки, кредитно-фінансової та банківської системи, щорічно зростає в 2,5–3 рази, по лінії боротьби з контрабандою і наркобізнесом — у 3–4 рази. Приділяється увага профілактичній роботі, що дозволило в 1998 р. попередити близько 100 злочинів.

Кандидат юридичних наук, доцент Львівського державного університету **В. Навроцький** розглянув питання кваліфікації злочинів, вчинених злочинними організаціями та організованими злочинними групами за проектом нового Кримінального кодексу України. Доповідач запропонував притягати до кримінальної відповідальності не тільки організаторів, а й інших учасників злочинної організації за всі злочини, вчинені організацією з моменту вступу до неї, змінити формулювання в частині, яка стосується суб'єктивного ставлення до вчинюваних злочинів: замість «якщо вони охоплювались його умислом» вказати «якщо вони охоплювались його виною». Це істотно спростить встановлення суб'єктивної сторони відповідних злочинів.

Кандидат юридичних наук, начальник кафедри кримінального права і кримінології Університету внутрішніх справ МВС України **Н. Гуторова** висвітлила проблеми кваліфікації бандитизму. За період з 1994 до 1998 рр. кількість цих злочинів зросла більше як у 7 разів. Це відображує стійку тенденцію до зростання організованої злочинності та свідчить про більш точну юридичну оцінку фактів вчинення нападів стійкими озброєними групами. Вона запропонувала передбачити в Кримінальному кодексі України умови звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання учаснику злочинної організації, зокрема для особи, яка вступила до злочинної організації, але не брала участі у вчиненні нею злочинів, і за умови, що вона активно сприяла викриттю цієї організації шляхом добровільного давання показань про всі відомі їй обставини діяльності злочинної організації.

Кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права і кримінології Запорізького юридичного інституту **С. Денисов** розглянув проблеми розслідування злочинів, вчинених організованими злочинними групами в фінансово-економічній сфері, та відмітив, що в першому кварталі 1999 р. вияв-

лено 60 організованих злочинних угруповань, які одержували незаконні доходи, ухилялися від сплати податків.

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виправного права Одеської державної юридичної академії **В. Дрьомін** торкнувся питання терористичних форм організованої злочинної діяльності. Доповідач вказав, що Сьомий Конгрес ООН з проблем запобігання злочинності і поводження з правопорушниками в документі «Тероризм і організована злочинність» розглядає організовану злочинність і кримінальну терористичну діяльність як взаємопов'язані явища. У 1995 р. кількість злочинів терористичної спрямованості в Україні склала 180. У злочинців було вилучено 2, 6 тис. одиниць вогнепальної зброї. Це свідчить про терористичний напрям організованої злочинності. Прилюдність і зухвалість злочинів говорять про те, що організована злочинність, яка є одним із засобів впливу на суспільство і його інститути, обирає терор.

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри ІПК Генеральної прокуратури України **В. Корж** розглянула криміналістичну характеристику організованої злочинної діяльності. Як основні структурні елементи цієї характеристики доповідачка виділила: типові закономірності функціонування організованих злочинних формувань; специфіку об'єкта кримінального посягання; типові ознаки способів злочинної діяльності; механізм формування та розподілу кримінального доходу; типові організаційно-ієрархічні ознаки.

Начальник Харківського міжрегіонального центру по вивченню проблем боротьби з організованою злочинністю УБОЗ МВС України **Б. Федоров** зупинився на проблемах пошуку ознак корисливих зловживань на підприємствах цукрової промисловості. Вибір теми такого дослідження він пояснив вагомістю цукробурякового виробництва, яке до недавнього часу працювало стабільно і виробляло більш як 5 млн. т бурякового цукру, або 14 % світового, а в межах колишнього СРСР — до 60 % обсягу виробництва. Сумарні розміри внутрішньогалузевих непродуктивних втрат перевищили кількість сировини, яка була перероблена одним з цукрозаводів у сезоні 1998 р. , що становить 5 % загальної податкової заборгованості.

Кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету ім. Тараса Шевченка **С. Єфремов** зауважив, що органі-

зована злочинна діяльність являє собою окремий різновид спільної злочинної діяльності, специфічним компонентом якої є стійке злочинне угруповання. Чинний Кримінальний кодекс України потребує істотних доповнень у напрямку встановлення підстав та меж відповідальності за окремі форми участі в організованій злочинній діяльності як у Загальній, так і в Особливій його частинах.

Кандидат юридичних наук, доцент Академії Служби безпеки України **П. Кубрак** відмітив правові та криміналістичні проблеми розкриття і розслідування тяжких злочинів, вчинених при складних формах співучасті. Доповідач наголосив, що за оцінками фахівців, за період з 1991 по 1995 рр. з України вивезено до 20 млрд. доларів США. Наявність організованої злочинності в Україні в таких масштабах свідчить про дискредитацію державних і політичних інститутів країни.

Перший заступник начальника Управління МВС України в Харківській області **С. Денисюк** звернув увагу присутніх на проблеми тактики розслідування злочинів, вчинених організованими групами.

Учасники конференції прийняли **Рекомендації**, в яких відмітили корисність творчої дискусії з питань боротьби з організованою злочинністю. Було визнано за доцільне:

1. Продовжувати й надалі наукове дослідження сутності ознак організованої злочинності та уніфікацію визначення її поняття.
2. Підтримати розробників проекту нового Кримінального кодексу України щодо введення до його Особливої частини спеціальної норми, яка б передбачала відповідальність за створення злочинних організацій для вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів, управління ними, участь у вчиненні такими організаціями злочинів, проведення сходок злочинних елементів тощо.
3. Розглянути питання про внесення до Кримінального кодексу України норми, яка б передбачала звільнення від відповідальності осіб, котрі добровільно заявили про свої зв'язки зі злочинними угрупованнями або активно сприяли їх розкриттю.
4. З урахуванням високого технічного оснащення злочинців вивчити питання щодо встановлення кримінальної відповідальності за навмисне прослуховування переговорів чи перехоплювання інформації органів дізнання, слідства, прокурорів, суддів, захисників та експертів з метою стати на перешкоді правосуддю.

5. Переглянути повноваження слідчого, передбачені ст. 114 КПК України, з метою надання йому права контролю за виконанням доручень оперативного-розшукового характеру.

6. Постійно вдосконалювати форми і методики оперативно-розшукової, розвідувальної, організаційно-управлінської діяльності.

7. Запровадити реальний механізм захисту суб'єктів кримінального процесу від помсти з боку організованих злочинних угруповань, а також організаційно-фінансового забезпечення заходів захисту (вимушеної зміни місця їх постійного проживання, особистих даних у документах тощо).

8. Вивести спеціальні підрозділи з підпорядкування місцевим органам і підпорядкувати їх відповідним управлінням у структурі МВС та СБУ, тобто фактично повернутися у цьому питанні до первинної редакції Закону України від 30 червня 1993 р. «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». У зв'язку з цим внести відповідні зміни і доповнення до чинного закону.

9. З метою усунення дублювання в роботі спеціальних підрозділів сформулювати і внести відповідні зміни до ст. 11 зазначеного Закону, передбачивши в ній загальну систему визначення компетенції цих підрозділів та інших правоохоронних органів по боротьбі з організованою злочинністю.

10. Для конкретизації нормативного регулювання боротьби з організованою злочинністю розробити і прийняти Закон України «Про боротьбу з організованою злочинністю».

11. Розробити оптимальну регіональну і міжрегіональну методику взаємодії правоохоронних і контролюючих органів та їх підрозділів у боротьбі з організованою злочинністю.

12. Створити в системі центрального статистичного відомства міжгалузевий інформаційний банк даних про розкриття та припинення злочинів у сфері економіки з ознаками організованих злочинних груп.

13. Продовжити розроблення методик розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, у тому числі у сфері економіки.

14. Усунути колізії між спеціальними державними підрозділами, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, щодо одержання достовірної інформації про діяльність

того чи іншого злочинного угруповання, покласти контроль за цим на прокурора, який здійснює нагляд за законністю діяльності цих спеціальних підрозділів.

15. З метою забезпечення ефективної боротьби з організованою злочинністю через підвищення рівня прокурорського нагляду за законністю в діяльності спеціальних підрозділів розширити повноваження керівників відповідних структурних підрозділів прокуратур областей.

16. Рекомендувати Верховному Суду України за участю Генеральної прокуратури України, МВС України та науковців узагальнити судову практику з метою виявлення недоліків у роботі органів дізнання, досудового слідства, судів при розслідуванні та розгляді справ про злочини, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями.

17. Постійно здійснювати в регіоні через засоби масової інформації соціально-психологічний вплив на населення шляхом його поінформованості про прояви організованої злочинності і заходи боротьби з нею.

18. Запропонувати розроблення в регіонах комплексних програм участі усіх суб'єктів правоохоронної системи, інших державних установ та відомств у попередженні та боротьбі з організованою злочинністю.

19. Прийняти Закон України «Про попередження злочинності», в якому слід передбачити спеціальний розділ щодо діянь, вчинених організованими злочинними угрупованнями.

20. Здійснювати систематичний обмін науковою інформацією між вченими України і зарубіжними науковими установами та навчальними закладами про форми прояву організованої злочинності, методики її виявлення, розслідування, розгляду в суді і попередження.

Матеріал підготували:

директор НДІ ВПЗ АПрН України,
член-кореспондент АПрН України *В. Борисов*,
ст. науковий співробітник НДІ ВПЗ АПрН України,
канд. юрид. наук. *Н. Ахтирська*